

Dimitre Onciul despre noțiunea și caracterul istoriei*

ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU

Om de știință de mare probitate, Dimitre Onciul și-a legat numele de cercetări care-și păstrează valabilitatea și azi, privind, pe de o parte, formarea poporului și a limbii române, pe de altă parte, începuturile statelor românești. La data apariției lor, lucrările lui Dimitre Onciul au fost — remarcă N. Iorga — „o revelație pentru cei care puteau pricepe”¹.

Am prezentat cu alt prilej rolul pe care l-a avut Dimitre Onciul în o mai bună cunoaștere a structurii etnice și a statelor românești². Dorim, în cele ce urmează, să ne oprim asupra unui aspect al activității lui Dimitre Onciul, insuficient pus în valoare pînă acum — este vorba de preocupările sale în domeniul metodologiei istoriei. Reflexiile sale în această privință sînt expuse în două discursuri la Academia Română: discursul său de recepție în ședința solemnă din 22 martie 1906, *Epocile istoriei române și împărțirea ei*, și discursul din 14 mai 1919, *Fazele dezvoltării istorice a poporului și statului român*, precum și în mai multe prelegeri de deschidere a cursului de istoria românilor.

Remarcăm dintr-un început faptul că Dimitre Onciul a manifestat și în domeniul teoriei istoriei, ca și în cel al concretului istoric, al apropierii faptelor istorice, un extraordinar spirit de cunoaștere a noului, care, apreciat critic, era prezentat în cursurile, seminariile și studiile sale. Acestea țineau, astfel, pasul cu mișcarea de idei din epocă.

În anul 1889 a apărut la Leipzig lucrarea *Lehrbuch der historischen Methode* de E. Bernheim, lucrare de referință în domeniul metodologiei istoriei. Sub influența ei, Dimitre Onciul avea să-și definească felul de a privi noțiunea și caracterul istoriei în general și concepția istoriei naționale, în special³.

I. Urmîndu-l pe E. Bernheim, Dimitre Onciul prezenta, în 1898, în fața studenților, modalitățile de cercetare științifică, precizînd că modul istoric, sau al dezvoltării în sine, se aplică în toate domeniile de cunoaștere. „Toate obiectele pot fi privite în mod istoric, dar nu toate aparțin științei istorice... Numai omul e obiectul științei istorice”⁴, în măsura în care „el se manifestă ca ființă rațională și conștientă, simțind, cugetînd, voind”⁵.

Manifestările vieții zilnice a omului nu toate intră în sfera științei istorice, ci numai cele care au însemnătate pentru ființa și dezvoltarea comunităților sociale. Numai în măsura în care individul sau faptele lui au însemnă-

* Comunicare prezentată în ziua de 15 martie 1993, în cadrul simpozionului „Dimitrie Onciul. În memoriam”, organizat de Direcția Generală a Arhivelor Statului cu prilejul comemorării a 70 de ani de la moartea ilustrului istoric.

¹ N. Iorga, *Oameni care au fost*, vol. II, București, 1967, p. 18.

² Ștefan Ștefănescu, *Dimitre Onciul — istoric*, în „Academia Română. Memoriile Secției de științe istorice”, seria IV, tomul VI, București, 1981, p. 85—91.

³ D. Onciul, *Introducere despre noțiunea și caracterul istoriei în general, cum și despre concepția istoriei naționale în special. Prelegere de deschidere a cursului de istoria românilor*, noiembrie 1898, în *Dimitre Onciul, Studii de istorie*, Studiul introductiv, îngrijire de ediție și note de Aurelian Sacerdoțeanu, București, 1971, p. 181—191.

⁴ *Ibidem*, p. 182.

⁵ *Ibidem*.

tate pentru comunitatea socială, pentru dezvoltarea mai largă a omenirii prezintă interes pentru istorie. În funcție de aceasta se relevă însemnătatea individualității în istorie, se apreciază personalitățile.

A aprecia rolul personalității în viața istorică nu înseamnă — după Dimitrie Onciul — excluderea celor mulți din sfera istoriei. „Istoria cuprinde toată lumea morală sub raportul dezvoltării, întrucât ea se manifestă prin elementele din care se compune și, în acest înțeles, și marile individualități și persoane, cum și masele, formează obiectul istoriei”⁶. Într-o formulă concentrată, istoria era definită drept „știința dezvoltării lumii morale, adică a oamenilor în manifestarea lor ca ființe sociale”⁷. Definiția, mai mult sociologică, era împrumutată de la E. Bernheim.

Investigația istorică trebuie să pornească de la prezent, în sensul urmelor sau reminiscentelor ce putem cunoaște din trecut, căci „fiecare punct în prezent e un ce devenit. Ce a fost el și cum a devenit, acesta este trecutul”⁸.

Rolul istoricului este ca, investigând trecutul și punându-l în lumină, să poată explica prezentul societății omenești, care să devină îndreptar în calea viitorului. Cu alte cuvinte, istoria ca știință despre dezvoltarea oamenilor, în manifestările lor ca ființe sociale, are drept scop explicarea prezentului societății omenești. Explicând prezentul, ea constituie un îndreptar în calea viitorului. „Cît timp va fi societate omenească, care se manifestă dezvoltându-se, va fi și istorie și știință istorică”⁹.

Sfera de cuprindere a conceptului de istorie privește întregul proces al dezvoltării umane, la care participă, după împrejurări, ce trebuie explicate, întreaga umanitate. „Nu putem zice — observa Dimitrie Onciul — că ar exista popoare neistorice, de care istoria nu s-ar ocupa... Popoare neistorice în înțelesul absolut al cuvîntului nu există”¹⁰. Civilizația umană însușește contribuțiile tuturor popoarelor mari și mici. Admițînd această aserțiune, Dimitrie Onciul nu contesta însă preferința ce se dă în istorie „acelor popoare care, în felul lor, au contribuit mai mult la rezolvarea problemelor omenirii”¹¹.

II. O atenție specială a acordat Dimitrie Onciul periodizării istoriei, în funcție de momente determinate prin timp și temă. El a fost tributار în problema periodizării istoriei — o recunoaștere, de altfel, profesorului său de la Viena, Ottokar Lorenz. Acesta a publicat mai multe lucrări importante de istorie medievală a Germaniei, a manifestat o preocupare deosebită pentru studiul izvoarelor istorice și al genealogiei. Concepția sa istorică, potrivit căreia o cunoaștere perfectă a dezvoltării istoriei rezultă numai din cercetarea faptelor și ideilor oamenilor grupați pe generații, a fost expusă în *Die Geschichtswissenschaft in Hauptrichtungen und Aufgaben kritisch erörtert*, Berlin, 1886 și *Leopold von Ranke, Die Generationenlehre und die Geschichtsunterricht*, Berlin, 1891¹². La sfîrșitul primei lucrări, Ottokar Lorenz rezuma concluziile la care a ajuns în urma cercetărilor întreprinse. El considera că: 1. măsura obiectivă a tuturor evenimentelor istorice este secolul; 2. secolul este expre-

⁶ *Ibidem*, p. 183.

⁷ *Ibidem*.

⁸ *Ibidem*, p. 184.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ *Ibidem*, p. 185.

¹¹ *Ibidem*.

¹² Fr. Motre, *Les générations sociales*, Paris, 1920, p. 141.

sia legăturilor materiale și spirituale a trei generații de oameni; 3. ca unitate de măsură, secolul este foarte mic pentru seriile lungi de evenimente; 4. după secol vin imediat perioadele de 300 sau de 600 de ani¹³.

Îmbrățișând teoria generațiilor a lui Ottokar Lenz, Dimitre Onciul considera că „istoria română prezintă un exemplu clasic pentru această teorie”¹⁴. El deosebea în istoria românilor trei mari faze de câte șase secole. Prima fază de șase secole, care are ca punct de plecare cucerirea romană, „ce a pus temelie poporului românesc”¹⁵, ține pînă în secolul al VII-lea. În această fază se formează poporul român pe ambele maluri ale Dunării. Cea de-a doua fază, care cuprinde, de asemenea, aproximativ șase secole, încheindu-se cu formarea statelor românești de sine stătătoare, se caracterizează prin începuturile de organizare politică în legătură, în primele trei secole, cu statul slavo-bulgar, iar în celelalte trei secole cu statul maghiar. Cea de-a treia fază, tot de șase secole, se încheie cu unirea tuturor românilor. Ea cuprinde, ca și cea precedentă, două perioade de câte trei secole.

Prima perioadă, caracterizată prin domnia în linie directă a dinastiei Basarabilor în Țara Românească și a Bogdan-Mușatinilor în Moldova, se încheie cu unirea trecătoare a țărilor surori sub Mihai Viteazul¹⁶. Ea prezintă trei subdiviziuni de câte un secol, caracteristice din punct de vedere politic: 1. pînă la recunoașterea suzeranității turcești în Țara Românească la mijlocul domniei lui Mircea cel Bătrîn (1402); 2. pînă la stabilirea suzeranității turcești în Moldova, după moartea lui Ștefan cel Mare (1504); 3. pînă la unirea celor trei țări și căderea lui Mihai Viteazul. Cele trei subdiviziuni au ca momente culminante domniile strălucite ale celor trei domni care le-au ilustrat¹⁷.

În cea de-a doua perioadă, caracterizată prin dezvoltarea ideii naționale, Dimitre Onciul deosebea de asemenea trei subdiviziuni de aproximativ un secol fiecare: timpul domnilor pămînteni din diferite familii (1600—1711/1716); timpul fanarioților (1711/1716—1821); renașterea națională sub domniile pămîntene și încheierea procesului de formare a statului național român¹⁸.

Încercarea lui Dimitre Onciul de aplicare la istoria românilor a teoriei generațiilor a lui Ottokar Lorenz nu a avut însă ecoul pe care-l spera.

III. Dimitre Onciul considera că, după obiect sau materie, *istoria* poate fi *generală* sau *universală* și *specială*. *Istoria universală* are în vedere momente de importanță generală în dezvoltarea omenirii, ținîndu-se seama de unitatea dezvoltării istorice. *Istoria specială* este definită astfel după calitatea și cantitatea materiei. După întinderea calitativă ea poate fi *istorie culturală*, istorie a dezvoltării formelor sociale și *istorie politică*, istorie a dezvoltării statelor și vieții de stat.

După întinderea cantitativă se deosebesc o serie întregă de istorii speciale, precum istoria diferitelor fenomene culturale, istoria bisericii, isto-

¹³ *Ibidem*, p. 159—160.

¹⁴ Dimitre Onciul, *Fazele dezvoltării istorice a poporului și statului român*, în *Dimitre Onciul, Scrieri istorice*, Ediție critică îngrijită de Aurelian Sacerdoțeanu, vol. II, București, 1968, p. 325.

¹⁵ *Ibidem*, p. 303.

¹⁶ *Ibidem*, p. 314.

¹⁷ *Ibidem*, p. 318.

¹⁸ *Ibidem*, p. 320.

ria dreptului, a literaturii, industriei, comerțului etc., apoi istoria unor state, unor teritorii sau localități, istoria unor popoare, clase sociale, familii, persoane, istoria unor perioade determinate sau a unor evenimente și așa mai departe. Toate aceste feluri de istorii specializate nu sînt altceva decît părți ale unui întreg, servind nu numai pentru cunoașterea mai de aproape a unor teme speciale, dar și pentru lărgirea și aprofundarea cunoașterii dezvoltării istorice generale¹⁹. Specializarea istoriei este una din condițiile indispensabile ale progresului în istoriografie. „Fără istorie specială – remarcă Dimitre Onciul – nu putem avea o bună istorie generală”²⁰.

Dintre diferitele feluri de istorii speciale, atît sub raport calitativ, cît și cantitativ, *istoria națională* este socotită cea mai importantă din punctul de vedere al științei și din cel al societății. Obiectul ei este un anumit popor, o anumită națiune, ca parte a omenirii, pe care nu ne-o putem închipui altfel decît împărțită în popoare. Istoria omenirii, istoria universală nu este altceva decît o sinteză a interacțiunii și interconexiunii istoriilor naționale. Așa fiind, istoria națională, „istoria diferitelor popoare e temelia firească și punctul de plecare al științei istorice”²¹. Scrierea istoriei a început peste tot din nevoia pe care a simțit-o, mai întii, fiecare popor de a se cunoaște. Cu timpul, cercul cunoașterii s-a lărgit și asupra altor popoare, ajungîndu-se la istoria universală²².

IV. Dimitre Onciul a insistat asupra rolului educativ al istoriei, a ținut să sublinieze că „interesul unui popor pentru istoria sa este totodată măsura cea mai sigură pentru gradul său de cultură, pentru civilizația lui”²³.

Simțul istoric, adică nevoia lăuntrică de a afla ce sîntem, de unde venim și unde mergem, este unul din cele mai mari semne ale culturii și dezvoltării unui popor. Știința istorică nu se poate dezvolta decît într-un stat cu putere de viață și cu un fundament de conștiință națională pronunțată. Aceasta se formează și se cultivă mai ales prin studiul istoriei naționale. Cu alte cuvinte, istoria națională formează fundamentul pentru dezvoltarea științei istorice în orice țară și la orice popor.

Istoria națională, ca parte a unui întreg, nu poate fi înțeleasă în afara dezvoltării generale a omenirii, căreia îi este subordonată și cu care are neîntrerupte conexiuni și raporturi. În viziunea lui Dimitre Onciul, „a trata istoria națională ca ceva izolat, suspendat în aer, fără nici o legătură cu dezvoltarea generală a celorlalte popoare cu care a fost în atingere, aceasta nu e istorie. Istoria națională ca parte din dezvoltarea generală trebuie tratată totdeauna în legătură cu această dezvoltare generală; căci nu atît povestirile de fapte săvîrșite de un popor, cît mai ales cunoașterea dezvoltării lui în mijlocul dezvoltării generale și în mediul în care a fost pus de soartă e problema istoriei naționale”²⁴.

Insistînd asupra necesității metodologice de a încadra istoria națională în contextul istoriei universale, pentru a surprinde mai exact dimensiunile reale ale fenomenului național, factorii de convergență și elementele specifice în dezvoltarea popoarelor, Dimitre Onciul a atras atenția, nu o dată,

¹⁹ Dimitre Onciul, *Introducere despre noțiunea și caracterul istoriei în general* . . . , p. 186.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ *Ibidem*, p. 187.

²² *Ibidem*.

²³ *Ibidem*.

²⁴ *Ibidem*, p. 188.

asupra modului de predare a istoriei pe diferite trepte de învățămînt și de formare a culturii istorice.

„Nu atit adunări de date, de întîmplări și înnodarea lor unele de altele — spunea el — cît mai ales pricepera lor e funcția istoriei. Nu la memorie numai, cum cred unii, se raportă istoria, ci pătrunderii celor spuse de ea înainte de toate. Fiecare fapt istoric să fie înțeles după *cauză* și *efect*, fiecare persoană istorică să fie apreciată după motivul și ținta lucrărilor sale, pretutindeni cercînd și cătînd a înțelege nexul cauzal în fenomenele istorice. Pe această cale se învață din ce în ce mai mult a pricepe evenimentele istorice și partea persoanelor active în împrejurările în care sînt și caracterul timpurilor, particularitatea unui popor, dependența de natura ce-l înconjoară, ideea dominantă în manifestarea obiectului prezent, ca rezultat necesar al trecutului. Cu un cuvînt se învață a cugeta istoricește”²⁵. Iar a cugeta istoricește însemnează a avea cultură istorică. Aceasta însemnează cunoștințe vaste și solide, putere de imaginație, judecată sigură, pe care o dă experiența vieții. Studiul istoriei întărește conștiința responsabilității civice, conștiința națională fără de care „nu e dezvoltarea națională”.

Dimitre Onciul considera că istoria românilor privește întreaga românie, nu numai românii din cadrul statului național, ci și pe cei din afara hotarelor țării „cu care — spunea el — legături strînse de sînge, legături culturale ne unesc în prezent ca și în trecut și nu vor înceta de a ne uni și în viitor. Studiul istoriei noastre, din care această parte nu poate să lipsească, are menirea să întărească deci conștiința națională și în această direcție”²⁶.

Pătruns de importanța pe care o are cultura istorică și în special studiul istoriei naționale în educația publicului, Dimitre Onciul atrăgea atenția asupra necesității prezentării obiective a istoriei. „Patriotismul și naționalismul să nu turbure concepția obiectivă în istorie. Ea trebuie să fie obiectivă în cel mai înalt grad posibil. *Nimic fals să nu culeze, nimic adevărat să nu se sfiască a spune istoria*” (ne quid falsi audeat, ne quid veri non audeat historia). Acesta este principiul suprem al istoricului²⁷. Numai prin cunoașterea adevărului asupra trecutului putem înțelege cu adevărat prezentul și pregăti viitorul. „Numai din adevăr — atrăgea atenția Dimitre Onciul — naște adevărata iubire de țară și de națiune”²⁸.

V. Considerentelor privind concepția istoriei, Dimitre Onciul le-a adăugat interesante observații privind factorii istorici în formarea și dezvoltarea statului, cu referiri speciale asupra statului român. Ca factori istorici, Dimitre Onciul enumera, în primul rînd, *asezarea geografică*. Aceasta a avut pentru istoria poporului român o mare importanță; a fost un factor de coeziune politică, deosebit de însemnat. „Unitatea geografică bine determinată trebuia să dea o unitate politică. Și dacă unitatea politică, dată așa zicînd de la natură, a urmat să fie realizată atît de tîrziu, este pentru că alți factori

²⁵ *Ibidem*, p. 189.

²⁶ *Ibidem*, p. 190. La sfîrșitul secolului al XIX-lea, cînd Dimitre Onciul scria aceste rînduri, însemnate teritorii smulse din trupul țării se aflau sub stăpînire străină. Răspîndirea și întărirea conștiinței naționale în aceste teritorii erau menite să pregătească unirea tuturor românilor, să întărească simțul de comunitate, să dea forță și credință în viitor.

²⁷ Dimitre Onciul, *Introducere despre noțiunea și caracterul istoriei în general...*, p. 191.

²⁸ *Ibidem*.

mai puternici au intervenit spre a împiedica dezvoltarea naturală, dar fără a putea să desființeze unitatea națională formată în această unitate geografică.”²⁹

Un alt factor istoric este socotit *mediul etnic* înconjurător, în care un popor trăiește și se dezvoltă. În cazul statului român, Dimitre Onciul pune accentul pe legăturile politice și bisericești cu Peninsula Balcanică, mai întâi în epoca romană, apoi în cea bizantino-bulgară. Organizarea statului, biserica și cultura românească din epoca de formare a statului au fost influențate de Bizanț și această influență a supraviețuit și în secolele următoare³⁰.

Mai puțin s-a resimțit asupra statului român influența vecinilor unguri și poloni, cu toată suzeranitatea exercitată de ei asupra Principatelor Române. Cauza o vedea Dimitre Onciul în faptul că societatea românească ortodoxă se deosebea mai mult de cea catolică ungară și polonă decît de cea ortodoxă balcanică”³¹.

Al treilea factor istoric important este *calitatea rasei*, înțeleasă de Dimitre Onciul ca popor. Vitejia pe cîmpul de luptă și înțelepciunea politică au făcut ca Principatele Române, spre deosebire de popoarele vecine, să-ți mențină în decursul secolelor individualitatea de stat³².

Un al patrulea factor istoric important este *acțiunea personalităților istorice*. „În toate timpurile — arăta Dimitre Onciul — din complexul multiplu de cauze și efecte istorice se înalță, ca munții giganți deasupra cîmpiilor, marile personalități istorice, prin acțiunea lor hotărîtoare din viața popoarelor. Orișicum însă, meritul rasei este de a fi produs din sine sau de a fi identificat cu sine asemenea personalități”³³. Acestui din urmă factor Dimitre Onciul i-a acordat în special atenție. „Și dacă — li se adresa el studenților în deschiderea cursului din 1905 — nu vom putea pătrunde în tainele trecutului, ne vom alege cel puțin cu lumina ce acele personalități o reflectează asupra prezentului, pe care a-l înțelege spre a-l ști cultiva este problema cea din urmă și tot rostul istoriei”³⁴.

VI. În cadrul preocupărilor de metodologie a istoriei, Dimitre Onciul s-a oprit deseori asupra naturii izvoarelor istorice, a valorilor, propunînd clasificări ale surselor istorice ce-și păstrează actualitatea. La numai un an de la apariția, în 1898, a manualului realizat de Ch. Langlois et Ch. Seignobos, *Introduction aux études historiques*, pe care H.I. Marrou avea să-l aprecieze ca „un manual perfect de istorie pozitivistă”, Dimitre Onciul își deschidea cursul de istoria românilor cu prelegerea *Periodizarea istoriei românilor și despre izvoarele istoriei*³⁵. Era prima prezentare sistematică în istorio-

²⁹ Dimitrie Onciul, *Factorii istorici ai formării și dezvoltării statului român. Prelegere de deschidere a cursului de istoria românilor*, noiembrie 1905, în Dimitre Onciul, *Studii de istorie*, p. 227.

³⁰ *Ibidem*, p. 229.

³¹ *Ibidem*, p. 230.

³² *Ibidem*.

³³ *Ibidem*, p. 227.

³⁴ *Ibidem*, p. 231. Problema *factorilor istorici* în dezvoltarea statelor se regăsește, căpătînd alte orizonturi, la N. Iorga, sub denumirea de *permanențele istoriei*. Cu acest titlu, N. Iorga a ținut o celebră comunicare la Congresul internațional de științe istorice de la Zürich, din septembrie 1938. După cum se știe, N. Iorga socotea ca *permanențe ale istoriei: pămîntul (mediul natural) rasa și ideea, starea de spirit* (N. Iorga, *Permanențele istoriei în Generalități cu privire la studiile istorice*, ediția a III-a, București, 1944, p. 237—255).

³⁵ Dimitre Onciul, *Studii de istorie*, p. 192—201.

grafia românească a travaliului istoricului în căutarea, sistematizarea și folosirea documentației în tratarea unor teme date.

În privința izvoarelor istorice cu ajutorul cărora se poate reconstitui evoluția societății sub toate aspectele ei, Dimitre Onciul deosebea două categorii: *resturi* și *tradiții*. Prin *resturi* se înțelege tot ceea ce s-a păstrat de la un eveniment sau fapt istoric, iar prin *tradiție* ceea ce s-a transmis imediat de la eveniment. *Resturile* sînt, la rîndul lor, de două feluri: 1. *resturi propriu-zise*, care s-au păstrat fără intenția de a lăsa pentru posteritate amintirea faptului sau evenimentului istoric. Intră în această categorie resturi de corpuri omenești, limba, obiceiurile, instituțiile, produse ale activității materiale și spirituale (unelte, arme, monede, edificii, produse ale științelor și artelor, acte oficiale etc.), păstrate dintr-o perioadă istorică și care au slujit oamenilor în perioada istorică dată; *resturi monumentale: inscripții, monumente, documente*. Acestea sînt izvoare istorice numai în măsura în care au legătură directă cu evenimentul sau faptul istoric la care se referă.

Tradiția istorică poate fi: *plastică, orală, scrisă*. *Tradiția plastică* reprezintă persoane și evenimente istorice prin pictură, sculptură sau prin altă reprezentare plastică, monede, medalii sau alte obiecte. *Tradiția orală* cuprinde mituri, legende, narațiuni, anecdote și cîntece cu conținut istoric. *Tradiția scrisă* cuprinde inscripții cu un conținut istoric, pomelnice, genealogii, anale, cronici, biografii, memorii și expuneri istorice.

Clasificarea izvoarelor istorice în *resturi* și *tradiții* nu trebuie văzută rigid. *Resturile* pot trece în sfera *tradițiilor*, cînd ele conțin o transmitere imediată despre evenimentul sau faptul istoric dat; tot așa și *tradiția* ca produs al timpului în care a fost creată intră în sfera resturilor. Această dublă natură a izvoarelor istorice, de *resturi* și *tradiții*, trebuie avută în vedere în procesul de reconstituire obiectivă a realității istorice.

În fața unui izvor istoric este important să știm dacă el poate sluji ca *rest* sau ca *tradiție*. Această distincție a izvoarelor istorice este de cea mai mare importanță pentru aprecierea lor critică, pentru stabilirea valorii lor.

Cu privire la aprecierea izvoarelor istorice se ridică în mod firesc întrebarea: care din izvoare sînt mai prețioase în demersul pe care-l face istoricul pentru reconstituirea faptelor, a fenomenelor și proceselor istorice? În general vorbind, orice izvor istoric este prețios; el este însă cu atît mai prețios cu cît ne va înlesni mai mult și mai sigur cunoașterea istorică. În acest sens, confruntarea informației lor este o necesitate. Dacă, de pildă, nu ar exista alte izvoare istorice, ci numai resturi și nici o *tradiție*, reconstituirea istorică, expunerea istoriei ar fi aproape imposibilă. „Popoarele fără tradiție — scrie Dimitre Onciul — n-au istorie”³⁶. Rezultă că tradiția are o deosebită importanță pentru cunoașterea istoriei, mai ales *tradiția scrisă*. Povestirea faptelor memorabile și glorificarea eroilor, transmise din generație în generație cu scopul educației patriotice este începutul istoriei și constituie fondul ei primordial. *Tradiția istorică* singură nu poate conduce nici ea la adevărata cunoaștere istorică. „Fie prin concepții greșite, fie prin transmiterea alterată, cu sau fără tendință, tradiția totdeauna e mai mult sau mai puțin defectuoasă și nesigură. Ea trebuie deci verificată și completată cu ajutorul resturilor”³⁷.

³⁶ *Ibidem*, p. 200.

³⁷ *Ibidem*.

Din categoria izvoarelor care formează tradiția, cele ale tradiției scrise sînt deosebit de importante; ele constituie baza istoriografiei. Pentru istoria națională, tradiția indigenă este considerată fundamentală; în cadrul ei *analele* și *cronicile* sînt izvoarele ce definesc începuturile istoriografiei naționale.³⁸

VII. Dimitre Onciul, ca toți marii istorici, a înțeles că progresul în cercetarea istoriei nu este posibil fără lărgirea bazei documentare și perfecționarea metodelor de utilizare a ei. Procesul istoric creator constă în sporierea ansamblului izvoarelor folosite. El presupune trei serii de operații: 1. descoperirea unor noi categorii de izvoare, care să-i aducă istoricului informațiile de care are nevoie; 2. căutarea de către istoric a acelor izvoare de care are mai multă nevoie în investigația întreprinsă; 3. interpretarea critică a acestor izvoare.

Mecanismul investigației izvoarelor istorice este declanșat de întrebările pe care și le pune istoricul, întrebări care joacă rolul de verigă între istoric și izvoarele documentare, verigă definitivă pentru nivelul științei istorice dintr-o anumită țară și pentru direcția spre care este îndreptată cercetarea istorică. Istoria presupune, prin urmare, fapte, dar și inteligență vie, suplă, ingenioasă, perspicace din partea istoricului, capabil să pună faptele în valoare.

Elementul primordial în cercetarea istorică este modul în care se selectează problemele și felul în care se pun problemele de cercetat. Întrebările puse cît mai inteligent de către istoric trecutului au un rol însemnat în constituirea structurilor informaționale și ierarhizarea factorilor determinanți ai faptelor, fenomenelor sau proceselor istorice.

Metodologiei contemporane a istoriei — obiect de aprinse dezbateri în congresele internaționale de științe istorice — îi este proprie tendința spre interdisciplinaritate, pe de o parte, și tendința spre cuantificare și spre metoda elaborării unor modele, pe de alta. Căutările de noi căi și metode de investigație a informației documentare, care se rectifică și se îmbogățesc permanent, urmăresc descoperirea straturilor adînci ale realității istorice, de unde rezultă regularități, tendințe, procese, legături între elementele realității, între forțele care îi activează pe oameni.

VIII. Meritele lui Dimitre Onciul în problemele de metodologia istoriei constau nu atît în valoarea teoreticianului implicat, ca, de pildă, A.D. Xenopol, în marile dezbateri de idei pe plan internațional, cît mai ales în valoarea profesorului de excepție, care a știut să introducă ultimul cuvînt în materie în școala istorică românească, pe care el, în mare măsură, a creat-o și care i-a purtat numele — „Școala Onciul”. A fost puțin, a fost mult? Judecînd prin ceea ce a dat istoriografiei românești, „Școala Onciul”, în care s-au format un Alexandru Lapedatu, Nicolae Dobrescu, Vasile Pârvan, Ilie Minea, C.C. Giurescu. P. P. Panaitescu — pentru a aminti numai cîțiva dintre elevii săi — considerăm că Dimitre Onciul a făcut și în privința metodologiei istoriei enorm.

³⁸ *Ibidem*, p. 201.